

pahtuu sopeutumista yhteiskunnan muutoksiin. Nuorten vanhoillilestadiolaisten naisten blogit ovat tuoneet esiin, että moderni lestadiolainen voi sovittaa uskonnollisen yhteisön jäsenyyden ja maallistuneen tapakulttuurin yhteen pitämällä työnään blogia perheensä elämästä. Vanhoillilestadiolaisuus sopeutuu tällä tavoin jälkisekulaariin yhteiskuntaan ja vahvistaa asemaansa liikkeenä. Kyseessä on vanhoillilestadiolaisten naisten tapa rakentaa omaa identiteettiään. Blogin pitäminen on myös tapa vaikuttaa elämäänsä asioihin, vaikka tietyt säännöt ja elintavat tulevatkin ympärillä toimivan yhteisön taholta valmiiksi määriteltyinä. Samalla käsitys vanhoillilestadiolaisista naisista monipuolistuu.

Teoksessa käsitellään myös lestadiolaisuuden eri suuntien merkitystä saamelaisalueilla. Lestadiolaisuus levisi 1910–1920-luvuilla saamelaisten keskuudessa ja lestadiolaisuuden vaikutus on siitä alkaen ulottunut uskonnollisten asioiden lisäksi myös yhteiskuntaa, taloutta ja kulttuuria koskeviin linjanvetoihin alueilla. Teoksesta käy ilmi lestadiolaisuuden ja saamelaisuuden kaksijakoinen suhde: toisaalta lestadiolaisuus korvasi saamelaisten lapinkyläjäjärjestelmän ja karsi alkuperäiskansoilta osan heidän tavoistaan pois, mutta samaan aikaan toi hengellisyyden toiveikasta ja myönteistä merkitystä saamelaisille. Saamelaisten tavat ja ajattelumallit ovat osittain eläneet lestadiolaisen kristillisyyden sisällä ja rinnalla.

Politiikka, talous ja työ. Lestadiolaisuus maailmassa on tarpeellinen lisä lestadiolaisuutta koskevaan kirjallisuuteen erityisesti siitä syystä, että teos auttaa lukijaa ymmärtämään hengellisyyden mer-

kitystä uskonnollisten liikkeiden jäsenten elämässä ja toiminnassa osana laajempia yhteiskunnallisia verkostoja ja työelämää. Teoksen artikkelit edustavat eri tieteenaloja historiantutkimuksesta ja yhteiskuntatieteistä taiteen tutkimukseen, joten näkökulmat ja aihepiirit ovat monipuolisia ja käsittelevät eri aikakausien ilmiöitä.

Mia Nieminen, TM
Kirkkohistorian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

TUURE HOLOPAINEN
Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen: Santeri Alkion maailmankatsomus hänen tuotantonsa ilmentämänä.
Acta Universitatis Ouluensis B:171. Oulu: Oulun yliopisto 2019. 363 s.

Filosofian maisteri Tuure Holopainen (1943–2019) toimi aikanaan muun muassa Oulun yliopiston ylioppilaskunnan pääsihteerinä 1975–1976 ja teki sittemmin pitkän uran Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton kulttuurisihteerinä ja -johtajana 1982–2011. Monipuolinen pohjois-suomalainen kulttuuripoliitikko Holopainen oli kuvataiteen tekijä ja harrastaja itsekin. Hän oli kirjallisuuden asiantuntija, erityisesti Kalle Pääatalon ja Pentti Haanpään syvälinen tuntija. Kirjailija, poliitikko ja keskustaaatteen pääideologi Santeri Alkio (1862–1930) kiinnosti häntä eniten, itse asiassa vuosikymmenten ajan. Omalla tavallaan oli traagista, ettei Holopainen saanut nähdä

yhtä elämäntyönsä hedelmää valmiina. Hänen aate- ja oppihistorian väitöskirjaksi suunniteltu teoksensa *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen* ilmestyi *post mortem*. Tekijä ehti saada kirjansa valmiiksi taittoon asti. Huhtikuuksi 2019 suunniteltua väitöstilaisuutta ei koskaan tullut. Kaksi päivää tekijän kuoleman jälkeen tämän puoliso allekirjoitti julkaisusopimuksen.

Santeri Alkion elämäntyö oli sen verran monipuolinen ja laaja-alainen, ettei ole ihme, että siihen on kohdistunut eri aikoina runsaasti mielenkiintoa. Pian Alkion kuoltua ilmestyi Niilo Liakan hänestä laatima elämäkertä 1932. Alkio-biografioiden *opus magnus* on kuitenkin professori Aulis Alasen massiivinen elämäkertateos vuodelta 1976. Paavo Tuomarin laatimaa Alkion aatteiden yleiskuvausta (1971) seurasi erityisesti 1980-luvun alussa eräänlainen Alkio-renessanssi, johon kirjallisen ja tutkimuksellisen panoksena antoivat muun muassa Juha Kuisma, Seppo Niemelä, Alpo Rusi ja Jukka-Pekka Takala. Arja Sahlberg puolusti yhteiskuntatieteellistä väitöskirjaansa *Koivu sekä tähti. Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa* Tampereen yliopistossa 1995.

Edellä mainittujen lisäksi on myös monia muita akateemisia tutkielmia, kirjoja ja artikkeleita, joissa Alkio on ollut tutkimuksen tai kuvauksen kohteena. Tutkimuksen merkittäviä uusia lähteitä ovat puolestaan professori Kari Hokkasen toimittamat Alkion päiväkirjat I–III (2012–2013). Alkio on luonnollisesti esillä maalaisliittoa keskustapuolueen historiateoksissa ja muun muassa Armo Nokkalan tunnetussa väitöskirjassa toistolaisuudesta Suomessa (1958).

Alkiota vuosikymmeniä har-
rastanut tutkija ja kulttuurivai-
kuttaja Tuure Holopainen tuntee
perinpohjin Alkion kirjallisen
tuotannon ja häneen kohdistuvan
tutkimuksen. Kirjallisuusluettelo ei
ehkä ole täydellinen, mutta varsin
vakuuttava. Tutkijan tavoitteena
on siis luoda kokonaiskuva Santeri
Alkion maailmankatsomuksesta
hänen aatteellisen ja kaunokirjal-
lisen tuotantonsa valossa. Tavoite
on haastava erityisesti kahdesta
syystä. Kaunokirjallinen tuotanto
ei ole tyylillisesti yhteismitallista
aatteellis-poliittisten tekstien
kanssa. Sen selvittely vaatii myös
historiallista lokalisointia aikaan ja
paikkaan. Toiseksi Alkio oli itseop-
pinut, joka vähitellen hankki laa-
jan yleissivistyksen, ja se vaikutti
koko ajan hänen maailmankatso-
mukseensa. Näillä reunaehdoilla
Holopainen työstää kompaktin
kokonaiskuvan Alkion maailman-
katsomuksesta aate- ja oppihis-
toriallisesta tarkastelukulmasta.
Tutkija on onnistunut nitomaan
Alkion kaunokirjallisen tuotannon
ja aatteellis-poliittiset tekstit ko-
konaisuudeksi, joka tekee Alkion
maailmankuvan lukijalle ymmär-
rettäväksi. Sitaatteja ei ole liikaa,
mutta ne palvelevat hyvin lukijaa.

Otan esille eräitä tutkimuksessa
esille nousevia asiakokonaisuuksia.
Holopainen käsittelee aika laajasti
Alkion uskonnollista maailmaa
ja kristillistä eetosta. Kun Alkio
määritteli *Pyrkijä*-lehden ohjelman
1890, hän totesi, että kaikki edis-
tys, mikä tapahtuisi kristinuskon
hylkäämisen kustannuksella, olisi
taantumusta hyvin arveluttavaan
suuntaan. Tutkija Holopainen
on selvillä siitä jännitteestä, joka
vallitsi omaperäisen tolstoilaisvä-
ritteisen kirkkokriitikko Alkion ja
maalaisliiton kannatuspotentiaa-
liin kuuluneen uskonnollisen he-

rätysliikeväen välillä. Uskonnolliset
herätysliikkeet olivat Alkiolle kyllä
tuttuja, mutta hänen suhteensa
perinteiseen kristinoppiin ei ollut
ongelmaton. Hän rukoili kyllä
säännöllisesti; rukous oli Alkion
mukaan jokaiselle annettu "te-
lefooni" Jumalan luo. Toisaalta
ehtoollinen oli hänelle Jeesuksen
muistoateria, jonka leipä ja viini
eivät muutu Kristuksen ruumiiksi
ja vereksi. Mutkat suoriksi oikeen:
Alkio oli uskonnollis-teologisesti
"liberaali". Maalaisliittolainen
kirkkokansa taas edusti vanhaa
ortodoksis-pietististä luterilai-
suutta. Vaikka Alkio arvosti lesta-
diolaisuutta raittiusliikkeenä, hän
ei voinut ymmärtää esimerkiksi
herätysliikkeessä esiintyneitä liiku-
tuksia. Valitettavasti Holopainen ei
näytä tuntevan TM Timo Laanisen
korkeatasoista opinnäytettä Alkion
uskonnollisesta maailmasta tämän
päiväkirjojen valossa 1914–1930.

Toiseksi Holopainen käsittelee
asiantuntevasti Alkion sivistys- ja
koulutustavoitteita. Alkiolle koulu,
itsekasvatus, nuorisoseuratoimin-
ta ja viime kädessä kansakunnan
sekä ihmiskunnan sivistäminen
olivat tärkeitä pyrkimyksiä. Tähän
kuului myös urheilun arvostus se-
kä täysraittiuuden ihanne. Alkio oli
suuri idealisti, jonka ei tarvinnut
itse nähdä hänelle tärkeän kielto-
lain kaatumista 1932. Holopainen
esittelee lukijalleen myös Alkion
"maaseutuhenkisen maailman-
katsomuksen" ja "maahengen"
ideat. 1960-luvulta alkaneen suo-
malaisen yhteiskunnan sosio-eko-
nomisen kehityksen valossa nämä
ideat eivät ehkä sellaisenaan ole
kovin ajankohtaisia, mutta sitäkin
enemmän sanottavaa Alkiolla olisi
desentralisaation tärkeydestä. Tie-
totekniiikan ja etätöiden maailmassa
se ei ole suinkaan vanhanaikaista.

Holopainen on oivaltanut

varsin hyvin Alkion talouspoliit-
tiset tavoitteet. Alkio edusti niin
sanotun kolmannen tien mallia
rajoittamattoman kapitalismin
ja marxilaisperäisen sosialismin
välimaastossa. Hän ei mitannut ih-
misen arvoa tämän varallisuuden
perusteella. Rahan ja omaisuuksi-
en tavoittelu liittyi Alkion ajatte-
lussa itsekkyyteen, joka oli Holo-
paisen mukaan Alkiolle "ihmisen
luontoperäistä, alempiarvoista,
jalostumatonta olemusta" (s. 279).

Alkion suhde sosiaalidemokra-
tiaan aatteena oli taas prosessi,
jossa taloudellis-sosiaalisen oikeu-
denmukaisuuden vaatimuksen
ohella hänen kristillisperäinen
maailmankuvansa ja ihmiskä-
sityksensä näyttelivät tärkeää
roolia. Vuoden 1918 sisällissodan
karneat kokemukset vaikuttivat
Alkioon syvästi. Entinen Laihian
työväenyhdistyksen mies oli tiuk-
ka antikommunisti 1920-luvulla,
mutta Lapuan liikkeen kansanval-
lan vastaisia tempauksia ei tämä
vakaumuksellinen demokraatti
hyväksynyt vuonna 1930. Holopai-
nen tulkitsee Alkion rajankäynnin
sosialismiin aika pitkälti samalla
tavoin kuin allekirjoittanut. Hän
ei näytä jostain syystä tuntevan
– toisin kuin Arja Sahlberg – tutki-
mustani Alkion suhteesta sosialis-
miin aatteena 1906–1922.

Olen samaa mieltä Holopaisen
kanssa myös siitä, että Alkion
aatteellis-poliittisessa maailman-
katsomuksessa oli myös eräitä
populismin aineksia. Maalaisliiton
historiaan sisältyy myös agraaripo-
pulismin traditio. Alkion aatteita
ovatkin myöhemmin jakaneet
omilla mausteillaan maalaisliitto-
keskustan lisäksi Veikko Venna-
mon Suomen Maaseudun puolue
(SMP) sekä Timo Soinin perus-
suomalaiset. Pidän aatteellisesti
– tosin lievin varauksin – myös ny-

kyistä perussuomalaista puoluetta Alkion historiallisen aateperinnön jatkajana.

Keskustalaisessa aateperinnössä ja puolueen käytännön politiikassa Alkiota on tulkittu ja sovellettu eri tavoin eri vuosikymmeninä. Häneen on vedottu milloin minkäkin asian merkeissä. Monet politiikan toimijat eivät näytä edes tuntevan kovin syvällisesti oppisänsä aatteellista perintöä. Siksi maalaisliitto-keskustan historiaan on sisällynyt myös jännite alkio-laisen idealistisen aateperinnön ja käytännön inhorealisticen politiikan välillä. Jos syvällisesti aatteellinen ja isänmaallinen maalaisliiton johtava poliitikko, evankelinen Wiljami Kalliokoski (1894–1978) tunsikin aikanaan vahvasti Alkion aateperinnön, oli valtopoliitikko Urho Kekkonella (1900–1986) vähän eri positio maalaisliiton aatteelliseen oppisänsään. Kekkonen kertoi eräässä yhteydessä kyllä tutustuneensa Alkion teksteihin, mutta kostuneensa tämän ajattelusta varsin vähän.

”Ajan henki” näkyi selvästi erityisesti monien nuoremman polven keskustalaisten Alkio-tulkinnassa 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella. Alkio oli heille ”radikaalin” esikuva. K-linjan ”alkio-lais-kekko-lainen” ajattelu haluttiin esittää vastapainoksi puolueen vanhemman polven ”taantumuksellisille agraareille”. Kuitenkin K-linjan ja Neuvostoliiton tuella sittemmin tasavallan presidentiksi pyrkinyt Ahti Karjalainen totesi *Helsingin Sanomille* 22.2.1981, että Alkion peräänkuuluttama ”köyhän asia” oli tuolloin samaa kuin elinkeinoelämän asian ajaminen. Ajankohdan yksi huvittavimmista Alkio-tulkinnista liittyi keskusteluun Mainos-TV:n uutisista. Eteläpohjalainen *Ilkka*-lehti arvost-

teli 17.6.1980 keskustapuolueen nuoria alkio-laisuuden väärinkäynnistä. Jotkut keskustanuoret olivat näet katsoneet, että nämä vaihtoehdot olisivat isku ”alkio-laisuutta vastaan”. Voi pyhä Sylvi!

Jos vielä 1980-luvun alkupuolen alkio-laisuutta koskeneessa keskustelussa oli virheellisiä tulkintoja, paradokseja ja päivänpolitiikan mukanaan tuomaa kuorrutusta, on huomattava, että samoihin aikoihin nousi myös se Alkio-renessanssi, joka nosti Alkion aatehistorialliset näkökulmat syvällisen keskustelun kohteeksi. Yksi osoitus tästä oli Juha Kuisman ja Alpo Rusin teos *Avaus äärikeskustaan*. Myöhemmin eräät muut vaikuttajat – kuten jo mainittu Seppo Niemelä – nostivat esiin Alkion aatteita. Myös Paavo Väyrynen osoitti aatteellis-ideologisissa pohdintoissaan päivänpoliittisista tavoitteistaan huolimatta aatehistorian tajuja.

Tuure Holopaisen tutkimus on paitsi ansiokas aate- ja oppihistoriallinen selvitys myös merkittävä puheenvuoro poliittiseen keskustaan jäsenyville Alkion perillisille. Aatteellisten lähtökohtien ja arkipäivän politiikan inhorealismien välille jää kuitenkin tietty kuilu. Lainaan Alkiota vuodelta 1908: ”Jokaisen puolueen ohjelmaan sellaisenaan sisältyy arvokas ihanne. Vahinko vain, että niin suunnattoman harvoilla ihmisillä on selvillä oman puolueensa ihanteet, s.o. ydintarkoitukset. Juuri tästä tietämättömyydestä johtuukin pilaantunut puolue-elämä.”

Jouko Talonen
Kirkkohistorian professori
Helsingin yliopisto

VILLE JALOVAARA
Myrskyä ja mystiikkaa:
Suomen tasavallan
presidentit ja kirkko.
Helsinki: Kirjapaja 2018.
282 s.

Matkustin junalla alakouluikäisenä 1970-luvun lopulla viettämään lomaa serkkujeni luokse Pohjanmaalle. Jollakin väliasemalla kyytiin nousi vanhus, joka osoittautui sekä puheliaksi että hurskaaksi. Vanhus kertoi tunteneensa aikanaan läheisesti presidentti Kyösti Kallion ja tämän Kaisa-vaimon. Se kuulosti pikkupojan korvissa jännittävältä. Ennen kuin juna saapui pääteasemalle, nainen pyysi saada lausua yhdessä iltarukouksen. Se taas tuntui kiusalliselta.

Hämmäntävä muisto tuli mieleeni lukuessani Ville Jalovaaran kirjaa.

Myrskyä ja Mystiikkaa on tietokirja, jonka esipuheessa kirjoittaja lupaa ”katsauksen siihen, miten kukin presidentti on suhtautunut elämässään ja työssään kirkkoon ja uskontoon”. Tutkimuksesta ei siis ole kyse, mutta Ville Jalovaara tekee sen, minkä lupaa. Hän on kirjoittanut tietokirjan yleisesti kiinnostavasta aiheesta, joka sellaisenaan palvelee lukijoita yksin kansiin koottuine tietoineen ja mukavine anekdootteineen. Historiantutkijoille teos ei juuri tuo uutta, mikä ei liene tarkoituskaan. Jalovaaran kirja etenee aikajärjestyksessä käsitellen kaikki Suomen historian kaksitoista presidenttiä K. J. Ståhlbergista Sauli Niinistöön.

Kirjoittaja on koonnut presidenttien kirkkosuhdetta valaisevia tietoja pääosin aiemmista tutkimuksista, presidenttien julkaistuista päiväkirjoista ja muistelmista sekä muista painetusta lähteistä. Lähteiden vaietessa